

ЕКОНОМІКО-ФУНКЦІОНАЛЬНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ІНВЕСТИЦІЙНОГО ФОНДУ

Розглядаються причини, що стримують процес кредитів для інвестицій в основний капітал сільськогосподарських підприємств. Пропонуються засади створення та умови функціонування інвестиційно-кредитної структури.

Ключові слова: кредити, сільськогосподарські підприємства, відсоткові ставки, інвестиції, основні фонди.

Рассматриваются причины, которые сдерживают процесс кредитов для инвестиций в основной капитал сельскохозяйственных предприятий. Предлагаются принципы создания и условия функционирования инвестиционно-кредитной структуры.

Ключевые слова: кредиты, сельскохозяйственные предприятия, процентные ставки, инвестиции, основные фонды.

Reasons which restrain the process of credits for investments in the fixed assets of agricultural enterprises are examined. Principles of creation and operating condition are offered investment-credit structures.

Key words: credits, agricultural enterprises, interest rates, investments, capital assets.

Постановка проблеми. Через нестабільність реальних надходжень протягом року, що зумовлено особливістю сільськогосподарського виробництва, спричиняється нестача у сільськогосподарських підприємств власних коштів на обігові потреби та оновлення основних засобів. Несвоєчасне надходження інвестицій в основний капітал призводить до руйнування матеріально-технічної бази, прискорення фізичного зносу технічних засобів, порушення збалансованого співвідношення у використанні основних і оборотних засобів та спаду виробництва.

Одним із шляхів поступлень коштів у галузь є кредити. „Кредит – позика в грошовій або товарній формі на умовах повернення у певний термін з виплатою відсотка” [4]. Проте аналіз використання банківського кредитного потенціалу України засвідчує, що для сільського господарства нині виділяється його менше 10% до потреби, що явно недостатньо. До того ж залучені від кредиторів кошти не завжди вчасно надходять підприємствам. Плата за користування кредитами є надзвичайно високою, чим ставляться у не вигідні умови сільські товаровиробники. Саме тому нині виникає потреба створення належних умов інвестування сільськогосподарських підприємств у тому числі доцільності організації нових відповідних структур.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема забезпечення сільськогосподарських товаровиробників кредитними ресурсами та діяльності банків широко вивчалася низкою українських учених і практиків. У працях В.Алексійчука, В.Андрійчука, В.Борисової, М.Дем'яненка, М.Маліка, П.Саблука та інших [1–3, 5] ґрунтовно висвітлено засади та сутність проблем кредитування підприємств аграрної сфери. Ученими глибоко досліджені питання теоретичного, практичного і методичного характеру кредитних відносин. Проте, ще залишаються недослідженими питання можливості поступлень інвестицій в основний капітал сільськогосподарських підприємств у практично – організаційній площині, які потребують розвідок

Мета статті – дослідити стан та умови кредитування сільських товаровиробників та розглянути можливий варіант формування відповідної організаційно-правової структури з надання аграрним підприємствам коштів для інвестицій в основний капітал.

Виклад основного матеріалу. Нині багато аграрних підприємств України позбавлені достатніх фінансових ресурсів, щоб забезпечити простий відтворювальний процес засобів виробництва і продукції. Щоб придбати трактор необхідно заплатити 450–500 тис. грн., а за зерновий комбайн близько 800 тис. грн. Таких вільних коштів, навіть для багатьох прибутково працюючих підприємств на сьогоднішній день на інвестиційні цілі віднайти складно.

Законодавча і виконавча влада разом з Національним банком України намагаються розробити і прийняти заходи щодо усунення штучно створених бар'єрів для кредитування сільськогосподарських виробників. У свій час було затверджене Національним банком України “Положення про кредитування”, яке передбачало використання

комерційного кредиту. Однак, на відміну від країн з розвинутою ринковою економікою, де комерційний кредит набув широкого застосування, обсяг даного виду позик в нашій країні становить трохи більше одного відсотка від загального обсягу активів сільськогосподарських підприємств. Основною причиною, що стримує такий вид кредиту, є неповна розробка відповідного механізму та рекомендацій щодо його застосування. До того ж комерційні банки понад усе намагаються одержати від клієнтів високу вигоду. Сплати за користування кредитом сягає більше 30% від позиченої суми, що є вкрай не під силу сільськогосподарським товаровиробникам.

Кредитування сільськогосподарських товаровиробників визначав у певний час і Закон України “Про стимулювання розвитку сільського господарства на період 2001 – 2004 років” [6], в якому передбачалося, що кредитування сільськогосподарських виробників має здійснюватися в поєднанні загальноприйнятого порядку надання кредитів зі спеціальним режимом кредитування, що враховує особливості ведення галузі та умови проведення економічних та земельної реформ на селі. На жаль, в практичній діяльності сільськогосподарських підприємств ці положення не виконуються. Спроба держави надавати дотації сільськогосподарським товаровиробникам за різними напрямками і програмами теж не завжди реалізується.

В Україні через політичні та економічні негаразди владними структурами не використано у повній мірі уже набутий досвід країн з розвинутою ринковою системою відносин, який засвідчує, що у період їх становлення, поряд з традиційною системою кредитних відносин, діяли і специфічні кредитні системи, що обслуговували підприємства і навіть групи підприємств, як в цілому народного господарства, так і аграрного сектора економіки, зокрема.

Характерними для США, Франції, Бельгії та інших країн були приватні спеціалізовані кредитні заклади такі, як кредитні спілки і кооперативні фінансові підприємства. Їх діяльність була спрямована на здешевлення кредитного обслуговування, залучення додаткових кредитних ресурсів та поліпшення обслуговування своїх клієнтів. Кооперативні банки мали не великий управлінський апарат, а керівництво банками покладалось на правління, члени якого обирались з числа пайовиків банку і працювали на громадських засадах. Це зменшувало витрати на утримання банків. Позичальник, крім повернення кредиту та оплати його послуг, зобов'язаний був вносити додатковий внесок до статутного фонду банку, а вільні кошти використовувались, як депозитні внески в банки з високою депозитною ставкою.

В Україні намагалися залучати в оборот вільні кошти сільського населення і підприємств, шляхом створення кредитних спілок і кооперативних банків. Законодавче поле їх діяльності регламентувалося “Тимчасовим положенням про кредитні спілки”, затвердженим Указом Президента України від 20 вересня 1993р., і Законом України “Про банки і банківську діяльність”. Проте установчі документи новостворених кредитних структур були недосконалими. Керівні органи цих установ не додержувалися виконання статутних вимог, їх дії носили сумнівний характер, що й дискредитувало добрі наміри.

Основними лідерами в кредитуванні сільськогосподарських підприємств до недавнього часу були такі комерційні банки, як „Аваль”, „Укрсоцбанк”, „ПриватБанк”, „УкрСибБанк”, „УкресімБанк”, „Правекс Банк”, „ПромінвестБанк” та „Надра”. Наприклад, у 2004 р. банк “Надра” надав сільськогосподарським підприємствам на інвестиційні цілі 130 кредитів на суму 1,7 мільйонів доларів США. Проте, як свідчать дані рис. 1 процентні ставки комерційних банків були дуже високими [8].

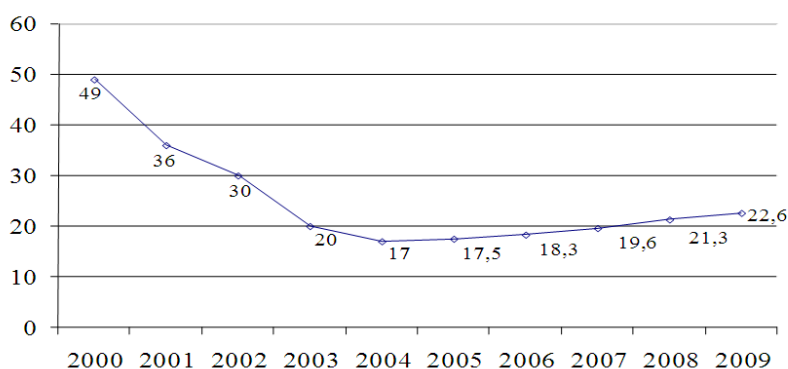

Рис. 1. Середні відсоткові ставки за кредит у комерційних банках України

У 2000 р. сільськогосподарський позичальник зобов'язаний був повернути кредитору майже 1,5 грн за одну позичену. Це надто не вигідні умови не лише для невеликих сільськогосподарських підприємств. Рівень процентних ставок сплати за банківські кредити був непопулярним і для багатьох середніх та великих сільськогосподарських підприємств, в тому числі рентабельних. Через це багато сільських товаровиробників перестали користуватися банківськими кредитами для інвестицій в основний капітал.

Намагаючись покращити інвестиційну політику, Урядом України прийняв рішення про політику підтримки фінансування сільського господарства, спрямовану на зменшення процентних ставок, що виплачувалися за

кредитами комерційних банків і кредитних спілок, шляхом часткової компенсації процентної ставки, що на правовому рівні гарантувало зниження ризику несплати покупцем вартості придбаної техніки.

Запровадження програми часткової компенсації процентних ставок сприяло збільшенню обсягів кредитів наданих сільському господарству. У 2004 р. їх було надано на суму 7,7 млрд. гривень, що у чотири рази перевищує рівень 2000 р. Одночасно з низки обставин відбулося і зниження банками процентних ставок сплати за кредити. У гривнях 2004 р. в середньому процентні ставки знизилися у порівнянні з 2000 р. на 32 пункти і склали 17,0 %. Часткова компенсація державою процентних ставок банкам, на нашу думку, ускладнила відносини між сільськогосподарськими підприємствами і комерційними банками, загострило в останніх споживацькі настрої. Попит на кредити на ринку фінансових послуг та нестача ресурсів провокували зростання процентних ставок, які нині сягають 20-26%.

Крім банків, до кредитування сільськогосподарських виробників залучаються і кредитні спілки. Кількість кредитних спілок, які обслуговують потреби сільського господарства у 2010 р. складала 85 проти 152 одиниці у 2005 р. Процентні ставки за кредити у них є вищими, ніж у комерційних банках. Наприклад, у 2003 р. вони були на рівні 40%. Проте кредитні спілки не вимагають майнового забезпечення і процедура отримання позики набагато простіша та швидша, ніж у комерційних банках. Недоліком є те, що кредитні спілки в основному функціонують у містах і сільськогосподарські виробники недостатньо поінформовані про їх діяльність. Через це навіть виділені на субсидії урядові фонди повністю не використовуються. Наприклад, у 2003 р. у державному бюджеті для кредитних спілок на субсидії для сільськогосподарських позик було закладено 3 мільйони гривень, з яких було використано лише 35 600 грн.

Крім високих процентних ставок на фінансовому ринку існує цілий ряд негативних аспектів, що стримують інвестиційний бізнес комерційних банків у сільському господарстві. Ці перешкоди можна класифікувати в окремі групи (табл. 1).

Таблиця 1

Перешкоди на шляху кредитно-інвестиційних процесів на різних рівнях їх формування та проявів

На рівні суспільства	На рівні функціонування банків та інших кредитно-інвестиційних установ	На рівні сільськогосподарських підприємств
відсутня нормативно-правова база оформлення застави	відсутність взаємодії банківського та сільськогосподарського капіталу	завищення вартості заставного майна
нечітко визначені права сторін при оформленні застави	малий період функціонування	відсутність страхування ризиків
відсутність державного управління в середовищі кредиторів	можливий конфлікт банківського та інвестиційного бізнесу	недосконалість обліку в агропідприємствах
відсутність уніфікованої банківської політики	незначна капіталізація кредитних установ	дефіцит ліквідних гарантій
відсутність вільного і вчасного доступу до всебічної інформації на ринку фінансових послуг	високі відсоткові ставки	слабка диверсифікація виробництва
недосконалість правової бази іпотечного кредитування	недостатнє розуміння кредитних ризиків	застарілі методи управління
непрозорість ринку землі	заставні ризики	низька рентабельність та нестабільний рух готівки в сільському господарстві
відсутність стабілізаційних фондів	вплив змін курсової вартості валют	
незначна кількість філій комерційних банків у сільській місцевості	відсутність досвіду	
недосконалість конкуренції між кредиторами	недостатній кваліфікаційний рівень експертів застави	
слабка позиція комерційних банків на фондовому ринку	відсутність кваліфікованих фахівців з оцінки майна аграрних підприємств	
обмежена диверсифікація діяльності комерційних банків	наявність заставного майна обумовлює кредитування підприємств в разі зниження курсової вартості їх акцій	
обмежений характер доступу на фінансовий ринок України		
відсутність взаємодії ринку сільськогосподарської продукції з ринком фінансових ресурсів		
не точна і невчасна інформація про наміри і дію Уряду з питань інвестування, компенсування відсоткових ставок за кредити або списання заборгованості за позиками		

Виходячи з природи ринкової економіки, не на всі елементи кредитної системи покладаються важливі функції: опосередкувати взаємини економічних суб'єктів; забезпечити безперерйність фінансових та господарських ресурсів, а також регулювання їх потоків для зміцнення основного капіталу сільськогосподарських підприємств. При цьому державним органам дуже складно, а в окремих випадках і не можливе здійснення фінансового та правового контролю і впливу на інвестиційний процес кредитних установ.

Тим більше, що в ринкових умовах, як такої підпорядкованості в рамках сукупності всіх елементів кредитної системи, щоб складалася між ними певна залежність чи підлеглисть, немає. Їх функціонування нормативно забезпечує чинне законодавство країни відповідно до ринкових відносин і адекватно регламентує поведінку і діяльність інституційних елементів як і всіх господарюючих суб'єктів.

Нині на ринку інвестицій відсутні тривалі і стабільні джерела кредитування для сільськогосподарських товаровиробників. Зовсім не надають кредитних послуг на інвестиційні цілі сільським виробникам комерційні банки такі як: „ПриватБанк”, „Надра”, „Промінвестбанк”, „Укрсоцбанк”, державний „Укресімбанк”, „Ощадбанк”, та інші. Лише незначні суми кредитів виділяє сільськогосподарським товаровиробникам комерційний банк „Аваль”. Але він не формує співвідносну структуру рівності попиту і пропозиції інвестицій. До того ж відсоткові ставки за користування кредитами банку „Аваль” у 2010 р. становили 26%.

Водночас багато сільськогосподарських товаровиробників не мають ділових навиків пошуку вигідних джерел інвестування, які б забезпечували достатню прозорість, надійність і порядність у відносинах із кредиторами, а відтак і гарантувала їм вигідність співпраці.

Усі негативи, що відбуваються на кредитному ринку і формують дефіцит в інвестуванні сільськогосподарських товаровиробників, а це високі процентні ставки сплати за користування кредитами, встановлення власних амбітних умов, на нашу думку, є наслідком недостатньої конкуренції. Тому нині в Україні доцільно розвивати надійну кредитну систему покликану забезпечити прозору і стабільну ситуацію на ринку фінансових послуг, вільного доступу сільськогосподарських виробників до кредитів і на конкурентній основі знизити відсоткові ставки сплати за кредити.

З огляду на складну ситуацію діяльності кредитних інститутів з надання кредитних послуг кредитна інфраструктура потребує розширення в напрямі формування та створення локальних кредитних систем, з пільговими умовами надання кредитів їх учасникам. На нашу думку, такими можуть бути в регіонах спеціалізовані інвестиційні фонди на кшталт діяльності Міжнародного Європейського банку реконструкції. Метою інвестиційного фонду є надання кредитних послуг сільськогосподарським підприємствам на інвестиції в основний капітал (рис. 2).

Рис. 2. Організаційно-функціональна структура Інвестиційного фонду

На регіональному рівні засновниками фонду є держава у форматі Міністерства економіки, фінансів та агрополітики і структури, що мають національний рівень. До таких структур належать: податкова служба, фонд пенсійного забезпечення, казначейство та інші зацікавлені інвестори (в тому числі й іноземні).

Характером діяльності новоствореної структури має стати надання позик сільськогосподарським підприємствам різних форм власності. Позики фонду надаються сільськогосподарським підприємствам виключно на

відновлення основних засобів на певний термін і лише тим виробникам, які працюють рентабельно, мають на рахунку або можуть залучити спонсорські кошти. Реалізація проекту відбувається на засадах внесення позичальником не менше 40% вартості проекту в грошовій формі. Решта коштів виділяється інвестиційним фондом.

Базові умови надання кредитів:

- Призначення кредиту – основний капітал;
- Термін погашення – до 5 років;
- Механізм погашення – рівні місячні внески.

Кредитна технологія базується на аналізі характеру та історії сільськогосподарського підприємства, якості його бізнесу, вірогідності та рівня прибутковості запропонованого проекту. Важливим аргументом, який високо цінується і заохочується – персональна відповідальність керівника сільськогосподарського підприємства за кредит, що надається на розвиток його бізнесу.

Кожен проект затверджується Радою фонду на основі представлених висновків проведеної експертами інвестиційного фонду перевірки рівня господарської діяльності підприємства, включаючи детальний аналіз бізнес-плану. Підбір кредитних експертів проводиться інвестиційним фондом спільно з місцевим обласним управлінням сільського господарства.

Формування щорічних обсягів коштів необхідних регіональному інвестиційному фонду для інвестицій в основний капітал сільськогосподарських підприємств можна розрахувати за формулою:

$$\sum I_{\Phi} = \Phi_{oc} \times 0,15,$$

де Φ_{oc} – балансова вартість основних фондів сільськогосподарських підприємств регіону, грн.; 0,15 – норматив відрахування на відтворення основних фондів.

Ці кошти формуються за рахунок витратної частини бюджетів усіх рівнів. Процентна ставка по кредиту має не перевищувати середню ставку сплати за кредит сільськогосподарськими виробниками країн Євросоюзу плюс пункти різниці між кредитними ставками банків валют національної та Євросоюзу.

Термін процедури оформлення заявки і надання коштів на потреби інвестиційного проекту сільськогосподарському підприємству повинен не перевищувати 10 днів. Рішення про надання капітальних інвестицій приймається з урахуванням ефективності використання вкладених коштів на конкурентній основі. Максимальний розмір і кредиту на інвестиційний проект має не перевищувати 3 млн. гривень. Придбання основних засобів здійснюється за ринковими цінами і лише вітчизняного виробництва.

Неприйнятним є виділення коштів на:

- короткострокове фінансування витрат на сировину і запасні частини для подальшої переробки чи використання у виробництві;
- короткострокове фінансування експортних контрактів;
- покриття існуючих зобов'язань приватних підприємств перед банківськими закладами;
- інвестицій у цінні папери.

Розпорядником коштів регіонального інвестиційного фонду є його Рада, яка складається з 7-9 осіб. Один із заступників голови Ради відповідає за достовірність і обґрунтованість експертної оцінки інвестиційних кредитів, а інший здійснює контроль за своєчасним поверненням сільськогосподарськими підприємствами в повному обсязі кредитів і процентних ставок за користування. Членами Ради фонду на громадських засадах можуть бути особи від облдержадміністрації, казначейства, податкової служби і сільськогосподарських товаровиробників. Членами регіонального інвестиційного фонду можуть бути усі сільськогосподарські підприємства області.

Діяльність регіонального інвестиційного фонду підконтрольна і знаходиться в прямому підпорядкуванні казначейства. Інвестиційний фонд буде своєю діяльністю за стратегією керованого зростання, на основі жорсткого дотримання здорових принципів притаманних банкам. Функціонування інвестиційного фонду регламентується Статутом, положеннями чинного законодавства та нормативно-правовими актами і будується на комерційних засадах без мети одержання прибутку державою.

Крім прямих інвестицій в основний капітал регіональні інвестиційні фонди можуть надавати технічну допомогу сільськогосподарським виробникам у формі консультацій при розробці інвестиційних проектів.

Виходячи із територіальної доступності сільськогосподарських підприємств інвестиційні фонди мають розміщуватися в обласних центрах. Розвиток системи інвестиційних фондів в Україні сприятиме:

- забезпеченню вільного доступу сільськогосподарських підприємств до фінансових послуг, своєчасному оновленню основного їх капіталу;
- взаємозв'язку виробничого і фінансового капіталу;
- підвищення конкуренції, прозорості та гласності у діяльності кредитних установ;
- гарантуванню діяльності держави до потреб сільськогосподарських підприємств;
- удосконаленню законодавства України з кредитування за видами послуг, що надаються та підвищенню рівня захисту майнових прав сільськогосподарських підприємств;
- ефективному нагляду та державному регулюванню у сфері кредитно-фінансової діяльності;

Для реалізації створення системи регіональних інвестиційних фондів державі необхідно:

- визначити місце і роль інвестиційних фондів у кредитній системі і внести відповідні зміни до актів законодавства, що регулюють їх діяльність;
- забезпечити формування нормативно-правової бази у сфері регулювання і нагляду за створенням і діяльністю інвестиційних фондів;
- наблизити принципи діяльності інвестиційних фондів до міжнародних стандартів у процесі управління ними. сподівання

Таким чином, формування запропонованої інвестиційно-кредитної структури вселяє надію, що в сучасних умовах вони, як ніякі інші, спроможні покращити інвестиційний процес для сільськогосподарських виробників і на цьому ґрунті примножити їх виробничий потенціал. Організація і створення інвестиційних фондів на регіональному рівні, як елементів кредитної системи, є доцільним, що забезпечить сільськогосподарським підприємствам зміцнення їх матеріально-технічної бази, як умову підвищення ефективності їх діяльності.

Висновки. Крім високих процентних ставок на фінансовому ринку існує ціла низка негативних аспектів, що стримують інвестиційний бізнес комерційних банків у сільському господарстві. Ці перешкоди можна класифікувати в окремі групи на рівні суспільства, кредитних установ і сільськогосподарських підприємств.

Кредитна інфраструктура потребує диверсифікації в напрямі формування та створення локальних кредитних систем, з пільговими умовами надання кредитів сільськогосподарським підприємствам для інвестицій в основний капітал. Такими можуть бути в регіонах спеціалізовані інвестиційні фонди.

Формування запропонованої інвестиційно-кредитної структури є сподіванням, що в сучасних умовах вона сприятиме покращенню інвестиційного процесу для сільськогосподарських підприємств, забезпечить зміцнення їх виробничого потенціалу, як умову підвищення ефективності їх діяльності.

Література

1. *Аграрна реформа в Україні* / П.І. Гайдучкий, П.Т. Саблук, Ю.О. Лупенко та ін.. – К. : ННЦ ІАЕ, 2005. – 242 с.
2. *Гудзь О.Є. Удосконалення механізму кредитних субсидій підприємств АПК* / О.Є.Гудзь. // *Економіка АПК*. – 2009. – № 9. – С. 59 – 61.
3. *Дем'яненко М.Я. Оцінка кредитоспроможності агроформувань (теорія та практика) : монографія.* / М.Я. Дем'яненко, О.Є.Гудзь, П.А. Стецюк. – К. : ННЦ ІАЕ, 2008. – 302 с.
4. *Економічна енциклопедія : у 3 т. / редкол.: С. В. Мочерний (відп. ред.) та ін. – К. : Вид. центр “Академія”, 2000 – 2001.*
5. *Малік М.Й. До питання фінансового забезпечення підприємницької діяльності на селі.* / М.Й. Малік. – К. : ННЦ ІАЕ, 2004. – С. 11 – 16.
6. *Законодавство України : [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://www.zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws>.*
7. *Державна комісія з регулювання ринків фінансових послуг України : [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://www.dfp.gov.ua>.*
8. *Кредитні спілки України : [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://www.unascu.org.ua>.*
9. *Офіційний сайт банку Надра: [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://www.nadrabank.com.ua>.*
10. *Райффайзен банк «Аваль» : [Електронний ресурс] // Режим доступу: http://www.aval.kiev.ua/eng/corporate/credit_transactions/credit_agr/.*
11. *кредитбанк : [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://www.usb.com.ua/en/services/crediting/>.*
12. *ПриватБанк: [Електронний ресурс] // Режим доступу: http://www.pbank.com.ua/info/index1.stm?fileName=4_2ar.html.*
13. *УкрСибБанк: [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://www.ukrsibbank.com.ua/russian/fcorporate/credit>.*
14. *Укрексімбанк : [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://www.eximb.com.ua/service/legal/credit.html>.*
15. *Промінвестбанк – Кредиты (гарантии) субъектам предпринимательской деятельности : [Електронний ресурс] // Режим доступу: http://www.pib.com.ua/service/loan_jur.php.*
16. *ПРАВЕКС-БАНК : [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://www.pravex.com/divisions/1020934190735/>.*
17. *Офіційний сайт банку Надра: [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://www.nadrabank.com.ua>.*
18. *IPC – eine Einführung: [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://www.microcredit.com.ua/eng/about/info>.*